

NYHETSBREV 4:2000

I början av augusti skrev jag en artikel om den då uppblossande debatten kring globaliseringen. Jag hade tänkt låta den ingå i ett nyhetsbrev tillsammans med ett klart besked från mitt amerikanska förlag om utgivningsdatum för *The Enlightened Executive*.

Men beskedet dröjde och jag skickade därför i slutet av augusti ett annat nyhetsbrev med bl.a. några reflektioner kring nyhetsvärdering. Jag levde då i tron att det klara utgivningsbeskedet skulle komma relativt snabbt och att jag därför snart skulle kunna skicka globaliseringsartikeln.

Men ack vad jag bedrog mig. Det klara beskedet har ännu inte kommit. Och under denna långa väntan hade jag dessutom börjat luta åt slutsatsen att min artikel blivit inaktuell. Men när jag igår beslöt mig för att inleda arbetet med årets fjärde nyhetsbrev med att läsa globaliseringsartikeln tyckte jag att den fortfarande höll måttet.

Visserligen har jag inte fått med den intensiva debatt som IMF-mötet i Prag utlöste. Kristdemokraternas partiledare Alf Svensson ställde sig t.ex. i spetsen för ett upprop (<http://www.motattack.nu/>) på DN-debatt mot ”allehanda domedagsprofeter, opportunisterna, missnöjesprofitörer och politiska huliganer” och så buntade uppropsskrivarna urskillningslöst ihop diverse rasister och högerextremister som Le Pen, Jörg Haider och Pia Kjærsgaard med fullt intellektuellt och politiskt respektabla kritiker av den nuvarande ekonomisk-politiska utvecklingsinriktningen.

Denna retoriska råsop fick t.ex. ärkebiskopen och ytterligare några ledande representanter för kristna kyrkor att ta till orda och konstatera: ”Det är med stor förvåning och besvikelse vi läser debattinlägget från Alf Svensson med flera. Det sätter fingret på fel problem och ger en falsk beskrivning av det arbete som görs för allas rätt till anständiga levnadsförhållanden.”

Och den följande debatten kom sedan i sin helhet att kretsa kring denna skiljelinje mellan ett aggressivt försvar för den nuvarande ordningen och utvecklingsriktningen och olika mer eller mindre skickliga försök att dels artikulera en kritisk position och dels uppnå dialog kring spelreglerna i en långsiktigt hållbar global ekonomisk-politisk utvecklingsordning.

Min redan i augusti skrivna betraktelse över globaliseringen och globaliseringsdebatten behandlade också denna skiljelinje och innehåller dessutom en del reflektioner kring svårigheterna att upprätta genuin dialog kring politiska stridsfrågor, plus ett försök till övergripande tolkning av motsättningarna i synen på globaliseringen.

I. Om globaliseringen och globaliseringsdebatten

Så har då svallvågorna från protesterna mot WTO:s möte i Seattle börjat nå svenska media. När jag behandlade dessa protester i nyhetsbrevet 2:2000 fanns det anledning att konstatera att ”i svenska mediernas tämligen knapphändiga

täckning bestods man inte med några djupsinnigare tolkningar”. Men nu har faktiskt en debatt startat.

Sofia Nerbrand, medarbetare på DN:s ledarredaktion, inleder t.ex. en hörnartikel med en verklig breddsida: ”med hjälp av informationstekniken organiserar sig nu reaktionärer mot kapitalism, investeringar och frihandel världen över. Merkantilismen spirar åter.”

Hon ondgör sig i denna artikel över Attac (l'Association pour la taxation des transactions financières pour l'aide aux citoyens” – föreningen för beskattning av kapitaltransaktioner till hjälp för medborgarna – <http://www.attac.org>). Denna rörelse bildades i juni 1998 som ett gensvar på ett upprop i decembernumret av Le Monde Diplomatique 1997 skrivet av Ignacio Ramonet.

Ramonet föreslog en förening med syfte att försvara medborgarna mot finanskapitalets styrning genom t.ex. den s.k. Tobinskatten, dvs. en beskattning på ½ % av finanstransaktioner för att därigenom bl.a. kunna eliminera de fattiga ländernas låneskulder. Vidare framförde han idén om att skatteparadisen borde upphävas, spekulation med pensionsfonder förhindras och de demokratiskt valda politiska representationerna ges möjligheter att återta sin styrande och reglerande motmakt mot marknadskrafterna.

Sedan bildandet har Attac växt mycket snabbt, och lär för närvarande ha c:a 26.000 betalande medlemmar. Rörelsen spelade också en aktiv och viktig roll i Seattle.

Det direkta skälet till Nerbrands hörnartikel var dels publiceringen av Bim Clinells skrift *Attac – gräsrötternas revolt mot marknaden* (Agora, 2000 – <http://www.agora.nu>), och dels att Attacs ordförande Bernard Cassen gästade politikerveckan i Visby.

Nerbrand känner sig uppenbarligen inte kallad att skildra orsakerna till att den nuvarande globaliseringen väcker motkrafter. Utan i stället konstaterar hon ”att antiglobaliseringsrörelsen växer och har ett grumligt tankegodt är dystert”. Och hennes sammanfattande analys av fenomenet är en ren sågning: ”De som sluter upp bakom antiglobaliseringsbudskapet kommer från skilda håll och skär rakt igenom höger-vänsterskalan. De är konservativa, nationalist, kommunister och gröna. Striden känns dock igen. Liberala upplysningssidéer står mot merkantilism, liksom för ett par hundra år sedan.”

Så var det med det. Alla som inte tycker att den nuvarande utvecklingsriktningen i princip är invändningsfri betraktas alltså av Nerbrand som ett gäng reaktionära förespråkare för en återgång till den merkantilism som härskade på 16-1700-talet och som Adam Smiths frihandelsidéer vände sig emot.

En helt annan bild ges i SvD samma dag som Nerbrand publicerar sin vidräkning med globaliseringskritikerna (19 juli 2000). I en stort upplagd artikel på kultursidan av Gabriella Håkansson skildras tänkandet bakom protesterna i Seattle på ett insiktsfullt sätt. Det är framför allt två personer som framhävs i artikeln. Mike Dolan som är vice VD för den 150.000 medlemmar starka ”Public

citizens global trade watch” och Dennis Pamlin projektansvarig för miljö- och handelsfrågor på Världsnaturfonden.

Och Håkansson är alltså inte som Nerbrand ute efter att måla upp en bild av reaktionärt bakåtblickande merkantilister som på grund av en sorglig blandning av okunnighet och dåligt omdöme blivit fanatiska motståndare mot globaliseringen.

Mike Dolan hävdar t.ex. att ”vi avvisar inte kategoriskt ett multilateralt regelbaserat handelssystem, men vi anser att reglerna idag är skrivna för att förstärka intressena hos en väldigt liten del av det civila samhället nämligen de transnationella företagen, vars kommersiella värden alltför länge har övertrumpat de högst legitima förväntningarna från arbetande människor och negligerat imperativen för en hållbar utveckling.”

Dennis Pamlin framställs i sin tur som upprörd över att protesterna mot den nuvarande globala ordningen och utvecklingsriktningen påstås emanera från personer och rörelser som lider av ”globalofobi”. Han har helt enkelt svårt att förstå att organisationer som Greenpeace, Jordens vänner och Världsnaturfonden kan beskrivas som antiglobalister. Pamlin ser i stället organisationer av denna typ som övertygade förespråkare för globalisering. Men att den måste ske på ett ekologiskt hållbart och socialt rättvist sätt.

När Håkansson så ställer den centrala frågan till Pamlin om vad han tror att Seattleprotesterna gällde, om det nu inte var protester mot globaliseringen i sig, får hon svaret: ”De negativa konsekvenserna och den nuvarande inriktningen.”

Pamlin menar helt enkelt att protesterna har sin grund i att allt fler människor ser motsättningarna mellan vacker utvecklings- och framstegsretorik och en rätt solkig verklighet. Pamlin uttrycker saken så här: ”Ska man generalisera så tycktes folk säga: ’Ni säger att ni vill accelerera den nuvarande utvecklingen, men FN-rapporter och oberoende forskare har tydligt klargjort att den nuvarande utvecklingen inte är hållbar och att de flesta allvarliga problem ökar.’” Och han fortsatte: ”Folk hör hur regnskogen fortsätter att skövlas i rekordfart och ser fler och fler tiggare på gatorna samtidigt som näringslivssidorna talar om ekonomisk boom. Detta skapar en global schizofreni. Politiker och näringslivsföreträdare har dessutom använt ordet globalisering som om det vore en naturkraft som man kan använda som en ursäkt för impopulära åtgärder.”

Gabriella Håkanssons artikel är alltså ett ärligt försök att skildra en del av bakgrunden till de allt starkare protesterna mot den typ av ekonomisk-politisk utveckling som vi är inne i. Och hon avstår därför helt från tillvitelser av den typ som Nerbrand excellerar i. Enligt Gabriella Håkansson är de protesterande uppenbarligen inga reaktionära merkantilister utan hon avslutar sin artikel med några funderingar kring 68-generationens svårigheter att förstå de nya proteströrelserna. Och att detta kanske är förklaringen till att man ”i Seattle ser en handfull krossade fönster i stället för de nya rörelser som är i färd med att skapa 2000-talets samhälle.”

Denna förmodan blev uppenbarligen för mycket för Mats Johansson, SvD:s politiske chefredaktör. Han såg sig nämligen tvungen att senare kommentera Gabriella Håkanssons artikel på ledarsidan. Och han kopplar direkt ett intellektuellt skamgrepp. Han har nämligen till sin ohöljda förtjusning funnit i en passus i nyhetsbrevet ”Free B92 News” att Slobodan Milosevic kära hustru Mira Markovic låtit bekantgöra att hon nu skall ägna sig åt ”global bekämpning av den nya kolonialism som kallas globalisering”. Och hon uppmanar tydligen massorna att resa sig mot detta ”monster av vetenskap och teknologi vars mål är att föra in allt utanför det själv under dess ändlösa dominans”.

Johansson säger det inte rent ut, men uppenbart vill han indirekt förmedla en känsla av att protester mot den rådande ekonomiska utvecklingen vittnar om samma omdömeslöshet som den paret Milosevic gjort sig kända för. Ett argument som är lika hederligt som att insinuera att alla sympatisörer med Keynes ekonomiska teorier egentligen också sympatiserar med Adolf Hitler eftersom han ju obestriddligen omsatte delar av Keynes teorier om efterfrågestimulans i praktiken.

Nåja retoriska skamgrepp hör ju till den politiska debattens vardag och Mats Johansson nöjer sig inte heller med att komma dragandes med Milosevic fru. Nej han påminner också om den svenske finansministern Johan August Gripenstedts vedermodor vid mitten av 1800-talet. Johansson framhåller att Gripenstedt mötte argument som liknar dem som framförs vid samtidens protester mot t.ex. WTO mötet i Seattle. Men att han likväl lyckades driva igenom den näringsfrihet och frihandel som banade väg för välförhållanden och demokratiseringen av fattig-Sverige.

Gripenstedts inspiratör var den liberale franske ekonomen Frédéric Bastiat. Och denne Bastiat var en sällsynt klok karl enligt Mats Johansson, som förnöjt konstaterar att ”Bastiat visste vad dagens seattleaner har glömt: ’Om inte varor korsar gränserna kommer soldater att göra det’.”

Så kompletterar alltså Mats Johansson den bild som Sofia Nerbrand målat upp. Hon nöjde sig ju med att beskriva protesterna mot den nuvarande ekonomiskt-politiska utvecklingsmodellen som reaktionär merkantilism. Detta är visserligen en fullständig sågning, men den har ändå, vilket kanske anstår en liberal tidning som DN, en framför allt intellektuell tyngdpunkt. Mats Johansson däremot utdelar rejäla emotionella råsopar genom att framställa den nutida kritiken mot den rådande utvecklingsmodellen som ett systematiskt arbete för krig väl i samklang med familjen Milosevic strävanden.

Johansson har naturligtvis rätt att argumentera för sin sak på det sätt han själv finner lämpligt, men en sak är i varje fall helt klar. Om man beskriver sina meningsmotståndare som medvetna eller omedvetna krigsförespråkande Milosevicsympatisörer så är man inte ute efter dialog och fördjupad förståelse. Det skulle i varje fall överraska mig storligen om Mats Johansson tror att han genom sina argument öppnat ögonen på någon s.k. ”seattlean” och fått vederbörande att inse vilka skändliga och människofientliga illusioner han eller hon har varit tillskyndare av.

Nej i själva verket bidrar debattinlägg av denna typ bara till skärpta motsättningar. Johansson förbättrade kanske morgonhumöret hos sina åsiktssympatisörer, men samtidigt lyckades han bland sina vedersakare stärka bilden av en arrogant åsiktselit utan tillstymmelse till önskan att på ett rättvisande sätt se och förstå de reella och i vardagen upplevda problem som är den starkaste drivfjädern till protesterna mot den rådande ekonomisk-politiska utvecklingsmodellen.

Från min egen utgångspunkt har jag svårt att förstå varför förespråkarna för den nuvarande ekonomisk-politiska utvecklingsmodellen är så säkra på sin sak. Tycker de verkligen att världen är så imponerande välskött att det inte finns någon som helst anledning att ifrågasätta ens några av utvecklingsmodellens grundläggande principer och värden?

Ja så är det kanske?

Själv har jag under sommaren bl.a. studerat ”Human Development Report 2000” utgiven av ”United Nations Development Program” (UNDP – <http://www.undp.org>), Kofi Annans rapport ”We the Peoples – the Role of the United Nations in the 21st Century” (kan hämtas hem från <http://www.un.org/millennium>) som publicerats inför ”The Millennium Summit” i september i år, en EU-rapport om miljön med titeln ”Environmental signals 2000” (kan hämtas hem från <http://themes.eea.eu.int/fulldoc.php/?fn=envrep2000&l=en>) och ”the Executive Summary” av ”United Nations Environment Programme Global State of the Environment Report” (kan hämtas hem från <http://www.unep.org/SGE/>). Och jag garanterar att denna läsning inte kan rekommenderas för dem som vill ha kvar sin obekymrade känsla av att vi är på rätt väg, och att de som inte förstår det är utvecklingsfientliga och bakåtsträvande idioter.

Visst finns det s.k. goda tecken. Men hur tungt väger de inför följande sammanfattande slutsats i Kofi Annans rapport: ”We are failing to provide the freedom of future generations to sustain their lives on this planet”.

Annan, som åtminstone på TV gör ett belevat, balanserat och försynt intryck, anser sig alltså ha anledning att påstå att vår nuvarande utvecklingsmodell innebär att vi berövar framtida generationer deras möjligheter att leva på jorden.

Men för utvecklingsoptimister av Sofia Nerbrands och Mats Johanssons typ är väl en utsaga som denna en förvirrad vänsterromantikers nervösa farhågor emanerande ur hans ideologiska blindhet inför de lysande möjligheter som kommer att förverkligas när politikens reträtt inför den ekonomiska logiken är slutligt fullbordad i global skala.

Ja vad skall man tro egentligen?

Ett är dock säkert. Strider om hur framtiden kommer eller riskerar att bli är ofta intellektuellt djupt otillfredsställande. Det är ju först när tiden har gått så att den omstridda framtiden har blivit det förflutna som det går att någorlunda väl avgöra vems bedömningar som var klokast.

Men ändå är det obestridligen så att vi skapar framtiden med våra handlingar i nuet. Och vi motiverar och rättfärdigar oftast dessa handlingar med våra föreställningar om den framtid som vi vill skapa. Jag brukar säga att vi människor gör bara det som vi tror är bra för sådant som vi vill gynna. Och i detta sammanhang betyder det förstås att nyckeln till det politiska handlandet är de politiska framtidsvisionerna. Det är alltså tron på värdet av ett visst samhälle och tron att just en viss typ av åtgärder i nuet kommer att leda till förverkligandet av framtidsvisionen, som ger förklaringen till varför den ena eller andra åtgärden förespråkas eller vidtas.

Och här sitter också förklaringen till att det är så svårt att föra en intellektuellt hederlig debatt om allvarliga politiska stridsfrågor. Politik går mycket djupt. Den handlar bara skenbart om konkreta ting som skattesatser och pensionssystem. Politik handlar om människosyn, samhällssyn och historiesyn. Den djupaste dimensionen av politiken kommer därför i princip i beröring med frågor som är besläktade med de som hör till religionens domäner. Hur är människans natur, och vilket samhälle speglar och gör denna natur störst rättvisa?

Detta är frågor som inte har några svar som låter sig entydigt avgöras av intellektet eller bevisas av vetenskapen. Nej vi rör oss på trons och visionernas område. Och därför hettar det ofta till i politiska diskussioner. Skenbart handlar de som sagt om sakfrågor, om någon procent hit eller dit eller vad det nu kan vara. Men politiska diskussioner har nästan alltid en underton av moralisering och misstänkliggörande av motiv som har att göra med politikens djupdimension, dvs. att politik oavsett vilken sakfråga som avhandlas egentligen handlar om att sträva efter att förverkliga en bestämd och i trons materia stöpt vision av människan, livet och samhället.

Därför blir den politiska atmosfären mättad av uttalade eller outtalade misstankar och motsträvighet som gör en s.k. saklig diskussion näst intill omöjlig. Alla är på sin vakt. Den egna tron måste försvaras och känslan är: ”Jag vet nog vad du är ute efter. Därför är jag emot ditt förslag även om det på ytan verkar rimligt.”

För närvarande talas det en del om ideologiernas död. Den liberala demokratins storslagna triumf manifesterad i Berlinmurens fall och Sovjetsystemets upplösning skulle betyda att det bara är smärre skillnader i bedömningar av sakfrågor som återstår. Detta är naturligtvis rent och kvalificerat nonsens. Politik är och har alltid varit ideologi, dvs. politik handlar om att försöka förverkliga en viss syn på människan, samhället och historien.

Att som stora delar av vår tids maktelit öppet eller underförstått driva tesen att den nuvarande nyliberala synen på hur framtiden skall och bör skapas skulle vara något slags allmänmänsklig sanning (bevisad av den totalitära kommunismens öde) som bör omfattas av alla som är tillräckligt insatta i sakfrågorna är en utomordentligt ideologisk ståndpunkt. Och det hjälper inte alls att den förkläds i en skrud som till stora delar består av föreställningar om ekonomisk politik som framställs som något slags lagar fastställda av den ekonomiska vetenskapen, och av en karaktär som vi måste följa som om de vore naturlagar.

Därför kommer denna delvis skickligt förklädda ideologi - enligt hur politik alltid fungerar - att förr eller senare mötas av en ideologisk motreaktion. Och man kan också lika säkert som amen i kyrkan förutsäga att när detta sker så kommer makteliten att försvara sin egen ideologi med den kraft och de medel som bedöms som nödvändiga.

I detta perspektiv är i synnerhet Mats Johanssons råsopar intressanta. Maktelitens första strategi är oftast inte rak attack utan mera indirekta metoder som att inte reagera alls, eftersom en reaktion skulle innebära ett erkännande av att stridsfrågan är värd att diskutera, eller överslätande prat om att saken har fått fel proportioner (underförstått p.g.a. de protesterandes dåliga insikt om verkliga förhållanden jämfört med makteliten) eller att det hela kan åtgärdas inom ramen för att vi ändå fortsätter som vanligt.

Den sistnämnda reaktionen företräds av en slipad politiker som Leif Pagrotsky i sin artikel (tillsammans med WTO:s generaldirektör Mike Moore) på DN debatt (24 juli 2000). I den artikeln är det inte tal om att attackera det Mats Johansson kallar "seattleaner". Utan här är det de upphöjda representanterna för makteliten som uttalar sig, och generöst erkänner att visst kan man uppfatta saken som de protesterande har gjort. Det är faktiskt fullt förståeligt. Men alla kan i stort sett vara lugna. Allt det som är rimligt av det som de protesterande kräver och påtalar är förenligt med WTO:s strävanden och grundideologi om den politiska viljan är tillräckligt stark.

Men Mats Johansson ägnar sig som sagt inte åt dylikt undanlidande och överslätande prat. Han agerar som maktelitens vakthund och går till direkt attack. Att inte inse att den nuvarande ekonomisk-politiska ideologin är den enda tänkbara vägvisaren mot en god framtid är att direkt eller indirekt verka för krig och i övrigt att uppvisa samma grad av omdöme som Milosevic fru.

Mats Johansson har förmodligen bra politiskt väderkorn. Annars skulle han knappast sitta på den chefredaktörsstol där han sitter. Så när Johansson använder den här sortens grova artilleri är det som jag ser det med all sannolikhet ett tecken på att "seattleanerna" inte bara kommit åt en öm punkt utan att han också någonstans registrerar att det är en fråga från hans utgångspunkt hotande förskjutning på gång i det ideologiska landskapet.

Men oavsett vad Mats Johansson uppfattar eller inte uppfattar, tror i varje fall jag att vi är på väg in i en period som kan komma att kännetecknas av stor politisk kreativitet. De problem som mänskligheten håller på att skapa åt sig själv är som jag ser det av sådan magnitud att det inte alls räcker med de gamla vanliga och av makteliten förfäktade recepten.

Detta kan väl på sätt och vis vara en skrämmande synpunkt eftersom tider av politisk kreativitet historiskt sett är tider av sociala omvälvningar, kriser och rent av revolutioner. Men samtidigt är det också i ett historiskt perspektiv fascinerande och löftesrikt att se hur människorna i sin envetna kamp för att få rimlig fason på livet på den här planeten gång efter annan formulerat nya visioner som visat sig kunna ge inspirerande vägledning för det politiska handlandet.

Därför ser jag positivt på framtiden. Människan har inte bara en lysande kreativ förmåga när det gäller vetenskap och teknik utan hon har också en lysande social och politisk kreativitet. Men för att den skall komma i bruk måste vi förstås utan skygglappar se vad det är för framtid som vi i bästa välmening är på väg att skapa åt oss själva. Och Seattleprotesterna är en av många indikationer på att något radikalt är på väg att hända i just detta avseende.

Som jag ser det är två vitt skilda perspektiv på väg att ställas mot varandra i skarp relief.

Den ekonomisk-politiska eliten beskriver läget som en triumfmarsch mot det nya, osannolikt välbeställda globala informationssamhället. Visst erkänns existensen av störningsmoment, men tilltron till att dessa kan hanteras utan att vi behöver ändra våra grundläggande ekonomiskt-politiska trosföreställningar är stor.

Mot detta perspektiv står den motsatta övertygelsen att den nuvarande ekonomiska och politiska eliten kanske har vackra drömmar, men att medlen att förverkliga dessa drömmar i stället gör verklighet av en mardröm. Motståndarna mot den nuvarande utvecklingsriktningen står helt enkelt bakom det citat från Kofi Annans rapport inför The Millennium Summit som jag redan anfört: ”We are failing to provide the freedom of future generations to sustain their lives on this planet”.

Och från det övergripande historiska perspektiv som jag anlägger är den stigande spänningen mellan dessa båda perspektiv – manifesterad genom protesterna i t.ex. Seattle och Davos, vid IMF mötet i Washington och vid de båda nyligen avslutade partikonventen i USA, genom startandet av Attac samt genom intellektuella insatser av samhällstänkare som Zygmunt Bauman, Ulrich Beck och Pierre Bourdieu – något mycket intressant och löftesrikt. Utan omsvep kan jag säga att det är min förhoppning att den skall fortsätta att stiga till dess att den nått den intensitet som krävs för ett reellt kreativt genombrott i form av en ny ekonomisk-politisk vision med kraft att tjäna som vägledning för byggandet av en långsiktigt hållbar framtid för människorna och världen.

Jag hoppas alltså att vi är på väg in i en tid som kan visa sig bli minst lika fruktbar och framåtsyftande som den då den moderna epoken såg dagens ljus i de amerikanska och franska revolutionernas tumult. Att vi människor helt enkelt står inför möjligheten att ta ett nytt och radikalt steg framåt i vår förståelse av vad som krävs för att skapa en god framtid.

II. Om *The Enlightened Executive*

Jag känner mig inte säker på att det har gått troll i det amerikanska bokprojektet, men ibland undrar jag. Trots mina förhoppningar om en utgivning under hösten fortsätter alltså strulet. Eftersom jag inte har någon överjordisk insikt om när den absolut bästa tidpunkten för publicering infaller, så säger den optimistiska sidan av mig att denna tidpunkt fortfarande kan ligga i framtiden, och att förseningarna därför hittills har varit av godo, om än tålamodsprövande.